

Förstudie

IT-utbildning 2014

Sammanfattning

Statens inköpscentral vid Kammarkollegiets nuvarande ramavtal för it-utbildning med tillhörande tjänster har varit gällande sedan 8 juni 2011

I denna förstudie har projektgruppen analyserat den föregående upphandlingen, hur det nuvarande ramavtalet fungerar, trender och juridiska aspekter samt sökt identifiera problemområden och kartlagt behov hos avropande myndigheter. Denna kartläggning och marknadsanalys syftar till att möjliggöra för offentlig sektor att effektivt avropa olika typer av it-utbildningar och tillhörande tjänster i kommande ramavtal.

Ramavtalet har använts av både statliga myndigheter, kommuner och landsting och är enligt det projektgruppen erfarit ett mycket uppskattat ramavtal av både myndigheter och leverantörer.

Ett av det mest framträdande problem som identifierats i förstudien är hanteringen av underleverantörer i nuvarande ramavtal.

Flertalet leverantörer ansåg att kravet på att en underleverantör endast kunde finnas registrerad på ett anbud, inte är anpassat efter vad som är norm i branschen, detta i synnerhet med tanke på att de flesta lärare driver egna konsultföretag.

Projektgruppen lämnar olika förslag för att förenkla för myndigheterna vid avrop, bl.a lämnas förslag på möjligheten att göra samlade avgränsade avrop under ett definierat värde och område, för vissa specifika kurser. Avropet bör vara monetärt avgränsat.

Den huvudsakliga arbetsmetodiken i förstudiearbetet har varit att genomföra intervjuer med företrädare för leverantörer med affärsintressen inom it-utbildning, intresseorganisationer samt föra en dialog med myndigheter som avropat från ramavtalet.

Innehållsförteckning

- 1 Inledning 5
  - 1.1 Bakgrund 5
  - 1.2 Syfte och mål 5
  - 1.3 Omfattning 6
  - 1.4 Målgrupp 7
  - 1.5 Genomförande 7
- 2 Föregående upphandling 8
- 3 Nuvarande ramavtal 8
  - 3.1 Avropsbeteende 11
  - 3.2 Avropsformer 12
- 4 Marknadsutveckling 13
  - 4.1 Trender 13
  - 4.2 Marknadsaktörer 14
- 5 Lagar, förordningar och föreskrifter 14
  - 5.1 Miljökrav 14
  - 5.2 Socialt ansvar 14
  - 5.3 Användbarhet och tillgänglighet 15
  - 5.4 E-beställningar 16
  - 5.5 Innovationsupphandling 16

- 6 Informationsinsamling 17
  - 6.1 Enkätundersökning för myndigheter 17
  - 6.2 Enkätundersökning för leverantörer 19
  - 6.3 Riktade enkäter kopplade till personliga möten med ramavtalsleverantörer 20
- 7 Värde och nytta med ramavtalet 24
- 8 Underleverantörer 24
- 9 Avgränsningar 25
  - 9.1 Avgränsningar mot andra ramavtal 25
- 10 Analys 26
- 11 Övervägande och rekommendationer 26
- 12 Referenser 28

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Statens inköpscentral har ansvar för bl.a. samordningen av upphandling för offentlig sektor inom området informationsteknik. Statens inköpscentral ska verka för att bästa möjliga villkor för anskaffning och användning av it inom offentlig sektor uppnås samt tillse att den offentliga sektorn använder gemensamma funktioner och lösningar. Statens inköpscentral har också till uppgift att beakta intresset av innovationer och teknikneutrala lösningar. Något som idag omhändertas bland annat genom upphandlingar och tecknande av ramavtal för att underlätta anskaffning av produkter och tjänster inom området för informationsteknik.

Nuvarande ramavtal it-utbildning 2010 är förlängt t o m den 30 juni 2015. Omsättningen har legat på ca 37 Mkr per år sedan ramavtalet trädde i kraft. Huvudsyftet med ett avrop mot ramavtalet är i första hand att skriva kontrakt med en s.k. ”it-utbildningspartner”, d.v.s. en ramavtalsleverantör som kan hjälpa myndigheten att inventera vilken it-kompetens som finns och vilka utbildningar som myndighetens personal behöver för att möta framtidens behov.

Avropsordningen i ramavtalet är förnyad konkurrensutsättning enligt LOU¹ och avropsförfrågan ska riktas mot samtliga leverantörer.

1.2 Syfte och mål

Statens inköpscentral har under första halvåret 2014 genomfört en förstudie som skulle klarlägga omfattning och inriktning av kommande ramavtal och resultera i en förstudierapport som ska utgöra underlag inför beslut om eventuellt upphandlingsprojekt. Projektet skulle föra en dialog med intressenter under projekttiden.

Huvudsyftet med förstudien var att utreda behoven från myndigheter, marknadens förutsättningar, utbud och utveckling och slutligen presentera lämpliga rekommendationer inför kommande upphandling.

Det övergripande effektmålet med ramavtalet är att utgående från offentlig sektors behov och rådande marknadsförutsättningar underlätta försörjningen av relevanta it-utbildningar och att bästa möjliga villkor för anskaffning uppnås. Ramavtalet ska underlätta för olika typer av myndigheter att på ett effektivt och legalt korrekt sätt, via avrop från ramavtalet, möjliggöra anskaffning av it-utbildningar.

---

¹ 5 kap 7 § lagen (2007:1091) om offentlig upphandling (LOU)

Projektet har därför särskilt beaktat alternativa metoder för hur upphandling och ramavtal bör utformas för att åstadkomma maximal nytta för offentlig sektor vid användning av ramavtal för it-utbildning. Förstudien skulle utifrån upphandlingsregler, gällande behov från myndigheterna och marknadens förutsättningar samt med hänsyn till vad som är rimligt och möjligt att åstadkomma, föreslå hur och om ett ramavtal kan tillgodose försörjningsbehoven gällande it-utbildning.

Samtliga rekommendationer som presenterats i samband med denna förstudie kan komma att prövas på nytt, ändras eller anpassas i kommande upphandling. Detta då upphandlingarna är nya projekt där ny information kan tillkomma och förutsättningar kan ändras med tiden.

1.3 **Omfattning**

Förstudien omfattar en analys av marknaden och hur nuvarande ramavtal tillämpats, beskriver trender och avrops- beteenden som kan komma att påverka kommande upphandling.

Avgränsning har gjorts mot Statens inköpscentrals ramavtal IT-Konsulttjänster Resurskonsulter 2013 gällande konsulter i syfte att utveckla mindre administrativa funktioner såsom t.ex. avancerade mallar och kalkylblad samt support i samband med utbildningsinsatser.

Avgränsning har gjorts mot förstudien Programvaror och tjänster 2013 gällande möjligheten att avropa utbildning i samband med införande av avropade anpassade programvaror.

Avgränsning har gjorts mot ramavtalet E-förvaltningsstödjande tjänster 2010 i syfte att klargöra skillnaderna och likheterna mellan begreppen lärplattformar och e-learning samt angränsade tjänster.

Mot denna bakgrund anser Statens inköpscentrals att upphandlingsområdets avgränsning varit väl fungerande i befintligt ramavtal.

1.4 **Målgrupp**

Förstudien riktade sig till berörda intressenter inom Statens inköpscentral, statliga myndigheter, kommuner och landsting som avropar från ramavtalet idag, samt leverantörer och andra organisationer som är intresserade av kommande upphandling.

1.5 **Genomförande**

Förstudien har genomförts i enlighet med Statens inköpscentrals projektstyrningsmodell under perioden 3 mars 2014 t.o.m.27 juni 2014 Arbetet med förstudien har genomförts av en intern projektgrupp från Statens inköpscentral (projektgruppen).

Genomförandet av förstudien har innefattat initiering av projektets huvudsakliga inriktning och mål som resulterade i ett projektdirektiv, därefter vidtog planering av projektets aktiviteter, upprättande av projektbeskrivning, informationsinsamling, analys, författande samt kvalitetssäkring av förstudierapporten.

En del i informationsinsamlingen har varit publicering av elektroniska enkäter som lagts ut på Statens inköpscentrals webbplats. Enkätfrågorna var fördelade på en enkät riktad mot myndigheter och en enkät som var riktad mot leverantörer.

Möten har genomförts med representanter från myndigheter med främsta syfte att djupare kartlägga behovsbilden på området. Vilka myndighetsrepresentanter projektgruppen träffat redovisas i kapitel 12.

Projektgruppen har genomfört ett antal möten med intresseorganisationer och leverantörer inom området varav majoriteten av dessa möten var med befintliga ramavtalsleverantörer. Vilka leverantörer och intresseorganisationer som avses redovisas i kapitel 12.

Projektgruppen har även studerat och analyserat publikationer, webbsidor och rapporter.

2 Föregående upphandling

Föregående upphandling inom ramavtalsområdet för it-utbildning genomfördes år 2011 av Statens inköpscentral och omfattade staten, landsting samt 206 kommuner.

Upphandlingen skulle omhänderta myndigheters behov inom området it-utbildning. Upphandlingen omfattade endast utbildning inom it-området och riktade sig uteslutande till myndighetens anställda.

Upphandlingen genomfördes med öppet förfarande och tilldelningsgrunden ekonomiskt mest fördelaktiga anbud. Nio anbud inkom och samtliga nio anbud uppfyllde samtliga obligatoriska krav. Efter genomförd utvärdering, där de sju anbud med de lägsta jämförelsesummorna antogs, tecknades ramavtal med Statens inköpscentral. Tilldelningsbeslutet överprövades inte.

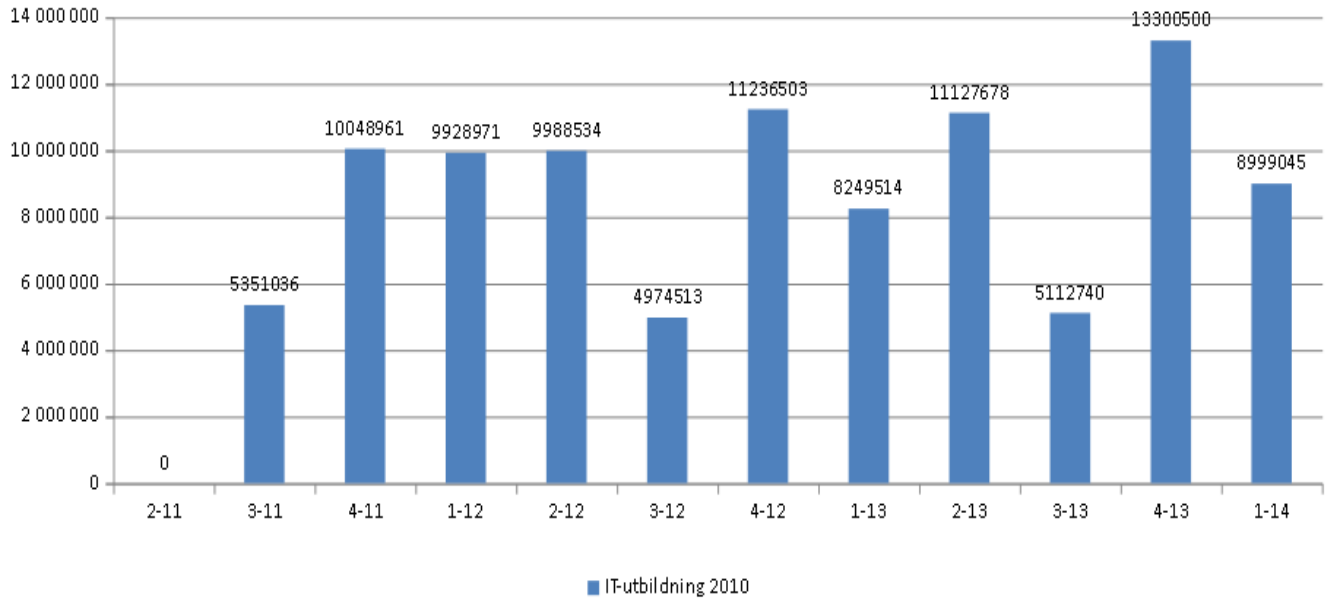
De juridiska kontraktsvillkoren (allmänna villkor) togs fram specifikt för detta ramavtal.”

3 Nuvarande ramavtal

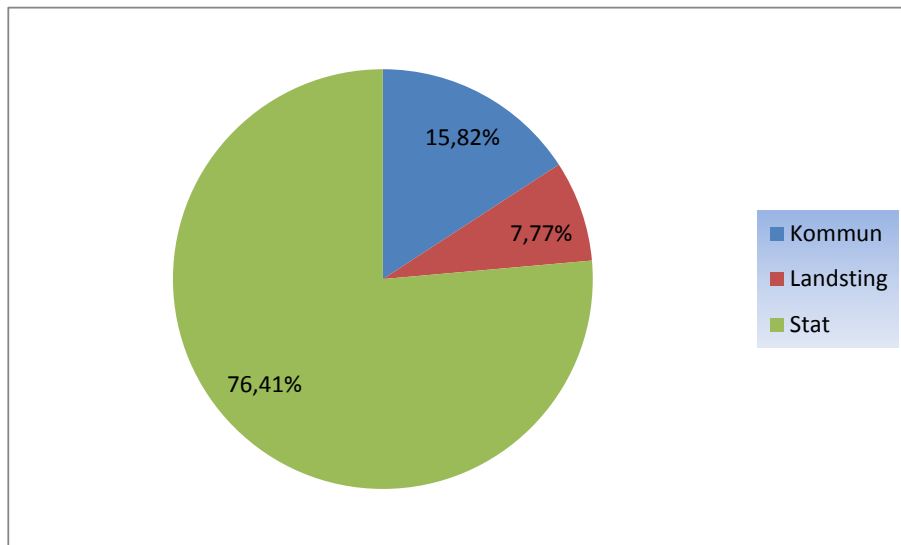
Omsättningen på nuvarande ramavtal för helåret 2013 blev totalt 37,7 Mkr, en mindre ökning från år 2012 som landade på drygt 36,1 Mkr. Den förväntade omsättningsökningen var lägre än det Statens inköpscentral tidigare estimerat, något som främst kunde härledas till en ökad prispress på it-utbildningar som började 2012 och pågick under hela 2013.

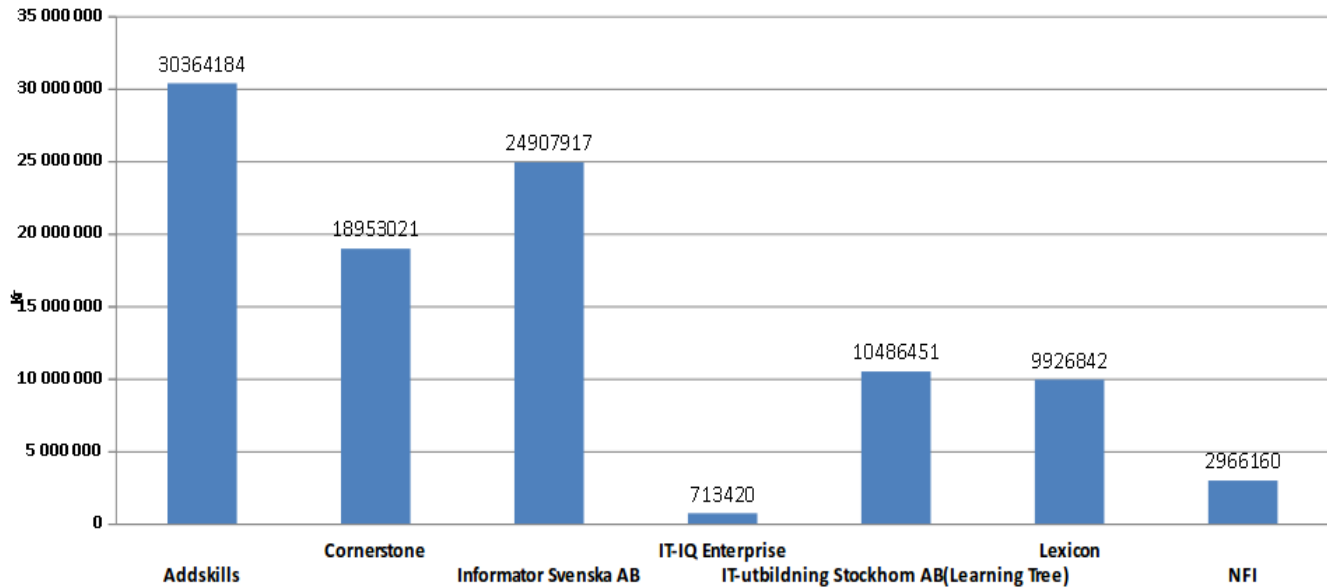
Omsättning per kvartal

Fördelningen mellan olika myndighetskategorier t.o.m. kvartal 1 2014

Ramavtalsleverantörernas totala omsättning t.o.m. kvartal 1 2014

Ramavtal tecknades ursprungligen med sju leverantörer (vilka leverantörer som avses framgår av bilden ovan) men då IT-IQ Enterprise MK uppgick i Addskills organisation kvarstår sex leverantörer. Det primära syftet med avrop på ramavtalet var att i första hand skriva kontrakt med en "IT-utbildningspartner", d.v.s. med en leverantör som kan hjälpa myndigheten att inventera vilken it-kompetens som finns i organisationen, vilka utbildningar som myndighetens personal behöver gå för att möta organisationens framtida kompetensbehov, genomföra utbildningar på olika områden inom it samt hålla reda på vilka utbildningar som är genomförda för vilken personal. Det är också möjligt att avropa enstaka utbildningstillfällen från ramavtalet. Ramavtalet omfattar i princip alla sorters it-utbildningar och riktar sig endast till myndighetens anställda.

Ramavtalet delades in i följande fyra huvudsakliga utbildningsområden med skilda fokus:

- Utbildningsområdet Kontor och administration avser utbildningar under vilket användare kan lära sig hur de kan använda programvaror för vanligt förekommande kontorsändamål. Detta kan avse utbildning i programvara för t.ex. kontorsstöd, informationsförsörjning och statistikprogramvara.
- Utbildningsområdet Ledning och styrning omfattar utbildningar med inriktning på ledning och styrning av myndighetens it-avdelning. Myndigheterna kan avropa olika typer av it-projekt och inriktning på it-lösningar i verksamheten såsom it-projektledning, riskhantering, sociala medier och grön it.
- Utbildningsområdet Systemutveckling avser utbildningar inom systemutvecklingens olika faser och arbetsmoment, såsom utvecklingsverktyg, kravspecificering och kravhantering, it-arkitektur, programmering och test.
- Utbildningsområdet Infrastruktur och teknik inkluderar utbildningar för it-tekniker gällande drift och förvaltning, t.ex. konfiguration av nätverk, virtualisering, driftsstödsprogramvara och hantering av databaser.

Det går även att avropa tjänsterna kompetenskartläggning och kompetensförvaltning från ramavtalet.

Ramavtalet omfattar möjlighet att avropa s.k. flergångskort.

Avropsformen är endast förnyad konkurrensutsättning och ramavtalet innehåller inga prislister med undantag för takpris per utbildningsdag och vissa tjänster.

3.1 **Avropsbeteende**

De myndigheter som projektgruppen träffat lyfter fram behovet av att avropa it-utbildningar på ett för både myndigheter och ramavtalsleverantörer resursmässigt smidigt sätt. Ramavtalsleverantörerna mottar i snitt två till tre avropsförfrågningar av mindre omfattning i veckan, något som av samtliga involverade upplevs administrativt betungande. Avropen avser ofta en till två medarbetare som ska gå en kortare utbildning på mellan en till två dagar. Myndigheterna som deltagit i förstudien lyfter fram att det var enklare att avropa it-utbildningar enligt tidigare bestämmelser i LOU, då de enligt de reglerna kunde välja fritt bland de leverantörer som hade erhållit ramavtal.

3.2 **Avropsformer**

Majoriteten av de myndigheter som projektgruppen varit i kontakt med föredrar avropsformen förnyad konkurrensutsättning framför fastställda villkor i form av ett rangordnat ramavtal.

Alternativt skulle någon form av pakelösning baserad på dessa två avropsmodeller och exempelvis riktad mot ett begränsat antal deltagare och specifik utbildning kunna vara en mer lämplig lösning för samtliga parter.

De myndigheter som inte har egna upphandlingsresurser framhåller dock att Statens inköpscentral på olika sätt bör underlätta avrop med fastställda villkor i större utsträckning då detta är administrativt mindre resurskrävande.

Förutsättningarna på dagens marknad för it-utbildning, innebär att det förekommer ett fåtal leverantörer som samtliga erbjuder ett snarlikt utbud av utbildningar. Ett ramavtal med en fastställd avropsordning skulle med högsta sannolikhet innebära en drastisk påverkan på rådande konkurrenssituation. Till följd av en sådan omfattande ändring i ramavtalet föreligger det en stor potentiell risk att den högst rankade leverantören skulle ta hem majoriteten av leveranserna och en monopolsituation troligen skulle kunna uppstå. Små och nystartade leverantörer kommer då få svårt att erhålla något mervärde av ett statligt ramavtal och möjlighet att etablera en affärsrelation med myndigheterna.

Ett ramavtal med förnyad konkurrensutsättning upplevs generellt som den avropsformen som genererar den bästa konkurrenssituationen, med resultatet att myndigheten erbjuds den mest fördelaktiga lösningen och marknadsmässiga priser.

Då majoriteten av de intressenter projektgruppen varit i kontakt med är nöjda med nuvarande ramavtal och dess utbud och tjänster är det projektgruppens bedömning att i första hand rekommendera att ramavtal med endast förnyad konkurrensutsättning bör upphandlas.

4 Marknadsutveckling

4.1 **Trender**

Utifrån uppskattning av vissa enkätsvar gör projektgruppen bedömningen att en ökning av s.k. blended learning d.v.s. att leverantörer erbjuder en blandning av traditionell undervisning i klassrum som kombineras med olika former av digitala lärmiljöer, kommer bli en vanligare leveransform.

Myndigheterna går mer mot att använda molnlösningar vilket minskar behovet av utbildning inom bl.a. systemförvaltning, systemutveckling och säkerhet. Denna strategiska förändring innebär minskade behov av de för systemförvaltning relevanta utbildningsinsatser då förvaltning av systemen läggs på molnleverantören och medför att myndigheterna förändrar sina it-strategier och fokuserar på andra förvaltningsområden.

Projektgruppen tror även att MOOC (eng. Massive Open Online Course), kan vara ett alternativ till de traditionella utbildningsformerna. Det förekommer redan nu ett stort antal varianter av MOOC inom främst universitetsvärlden ². En tänkbar utveckling är att en nedskalad variant av MOOC kan bli applicerbar på myndigheter. Principerna med MOOC där man skapar grupper med ett stort antal kursdeltagare och kombinerar detta med en liten lärarinsats överensstämmer med många myndigheters intention att nå en ökad samordning och samtidigt närma sig lösningar helt baserade på öppna standarder ³.

MOOC ligger även i tiden då många myndigheter har förhållningsätt att utifrån ett miljöperspektiv minimera de anställdas resande.

Digitala lösningar är även på stark frammarsch.

---

² The Chronicle of Higher Education <http://chronicle.com/article/The-Professors-Behind-the-MOOC/137905/#id=overview>

³ KARLSSON, GUNNAR; JANSON, SVERKER; WOLK, SANNA; ÖDLING, PER; BLACK-SCHAFFER, DAVID, http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/universiteten-som-forsvann_8186640.svd

4.2 **Marknadsaktörer**

Projektgruppen kan konstatera att de leverantörer som är verksamma inom marknaden är etablerade leverantörer, vissa även med ett långvarigt förflutet som ramavtalsleverantörer. Befintliga ramavtalsleverantörer kan erbjuda ett brett utbud av utbildningar och tjänster i stora delar av landet. Ramavtalsleverantörerna har samtliga ett affärskoncept som inte skiljer sig märkbart från varandra något som medför att det uppstår en god konkurrenssituation. Det är heller inte ovanligt att övriga leverantörer utgörs av specialiserade underleverantörer till befintliga ramavtalsleverantörer. Dessa underleverantörer består vanligen av ett enskilt konsultbolag med en anställd och bedriver ofta både undervisning och arbetar som konsulter inom sitt gebit, vilket gör att de är beroende av en relativ hög beläggningsgrad.

Med detta i åtanke önskar de därför etablera affärsrelationer med valfritt antal ramavtalsleverantörer för att öka omsättningen i sin verksamhet.

5 **Lagar, förordningar och föreskrifter**

5.1 **Miljökrav**

Statens inköpscentral ska omhänderta frågan gällande att ställa miljökrav i samtliga upphandlingar. När det gäller ramavtalet för it-utbildning kan myndigheten om myndigheten så begär ställa krav på att distansöverbryggande teknik ska användas i syfte att minska antalet resor. Myndigheterna kan även kräva att ramavtalsleverantören och dess underleverantör ska följa myndighetens mötes-, rese- och miljöpolicy alternativt andra av myndighetens uppställda miljömål. Detta kan t.ex. avse att traditionell kurslitteratur eller motsvarande byts ut och digitaliseras eller läggs upp på en för myndigheten åtkomlig webbplats.

5.2 **Socialt ansvar**

Projektgruppen anser att det är viktigt att ramavtalsleverantörerna tar socialt ansvar och att kommande upphandling och avrop ställer sociala krav när så är möjligt. Utmaningen med att ställa sociala krav vid en upphandling eller efterkommande avrop är emellertid att verifiera krav men även att följa upp att ställda krav uppfylls under hela avtalsperioden. Miljöstyrningsrådet (MSR) har publicerat en vägledning inom detta område ⁴. De sociala områden inom vilka upphandlingskrav kan ställas som MSR ger som exempel är:

- Diskriminering
- Föreningsfrihet

---

⁴ Miljöstyrningsrådets webbplats www.msr.se

- Arbetsmiljö
- Anställningsvillkor
- Miljöskydd

Andra källor som kan användas vid kravställning i en kommande upphandling är EU Kommissionens handbok som behandlar social kravställning i offentlig upphandling, ”Buying social: A guide to taking account of social considerations in public procurement”⁵. Även Sveriges kommuner och landsting (SKL) har ett stödpaket för kravställning inom området⁶.

5.3 Användbarhet och tillgänglighet

Statens inköpscentral eftersträvar att de it-utbildningar som avropas från ramavtalet ska bidra till största möjliga nytta och vara ett kompetenshöjande verktyg i den offentliga sektorns olika verksamheter.

Ramavtal för it-utbildning ska ge en möjlighet att avropa stöd för ökad användbarhet och tillgänglighet både vid införandet och under användningen av ramavtalet, så att användbarheten maximeras och kostnaderna minimeras.

Bra utformade krav på ökad användbarhet och tillgänglighet syftar bl.a. till att öka effektiviteten, sänka användningskostnaderna, öka arbetstillfredsställelsen, minska ohälsan etc. Motiven vid framställan av krav kan skilja sig beroende på vilket verksamhetsbehov som avses. Behovet kan exempelvis gälla att andra hjälpmedel än tangentbord och mus kan tillhandahållas. Andra hjälpmedel för personer med t.ex. hörselskada eller synproblem kan vara tillgång till hör och ljud slingor eller att kurserna anpassas till kursdeltagarens egna hjälpmedel. Detta kan även avse att lärare förmedlar kunskap via teckenspråk eller att undervisningen bedrivs med hjälp av teckenspråkstolkning.

Kommande upphandling bör framlägga hur användbarhet och tillgänglighet kan kravställas på ett för myndigheten smidigt sätt.

---

⁵ EU Kommissionen. Buying social: A guide to taking account of social considerations in public procurement <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=327>

⁶ För mer information, se www.skl.se

5.4 **E-beställningar**

From och med 2014 ska enligt regeringen samtliga statliga myndigheter hantera sina beställningar av varor och tjänster elektroniskt. Beslutet bygger främst på att regeringen vill uppnå en ökad effektivisering av inköpsprocessen som i slutänden ska bidra till kostnadsbesparingar. Sedan 2008 hanterar statliga myndigheter sina fakturor elektroniskt och således är införandet av e-beställningar en naturlig fortsättning av denna hantering.

Ekonomistyrningsverket (ESV) har tagit fram ett stödpaket för statliga myndigheter som befinner sig i genomförandefasen. Stödpaketet ska underlätta förändringsarbetet och bidra till lättare samordning mellan myndigheterna ⁷.

Single Face To Industry (SFTI), är ett samarbete mellan Kammarkollegiet, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och ESV.

Målsättningen med SFTI är att underlätta e-handel inom offentlig sektor samt ge rekommendationer inom området⁸.

Kommande upphandling rörande it-utbildning bör enligt projektgruppen överväga hur avrop med e-beställningar ska främjas.

5.5 **Innovationsupphandling**

Regeringen har från den 1 januari 2014 beslutat att samla stödet för offentlig innovationsupphandling hos Konkurrensverket.

I takt med ökad digitalisering står myndigheterna inför nya utmaningar, då kan innovationer i samband med upphandling bidra till att effektivisera och förbättra verksamheten inom stat, kommun och landsting.

Den nationella innovationsstrategin från oktober 2012 definierar innovationsupphandling som ⁹:

”Upphandling som främjar utveckling och införande av nya lösningar, innovationer. Innovationsupphandling innefattar dels upphandling som sker på ett sådant vis att den inte utesluter nya lösningar, så kallad innovationsvänlig upphandling, dels upphandling av innovation, det vill säga upphandling av framtagande av nya lösningar som ännu inte finns på marknaden.”

---

⁷ För mer information, se www.esv.se/e-handel

⁸ För mer information, se www.sfti.se

⁹ Informationsmaterial <http://www.regeringen.se/sb/d/15700/a/201184>

Nya innovativa lösningar kan därför bli en faktor som kan bidra till att effektivisera avrop och bättre omhändertaga offentliga medel vid olika former av avrop från Statens inköpscentrals ramavtal.

Inom området för it-utbildning skulle en tänkbar innovation vara att exempelvis börja tillämpa en nedskalad version av MOOC eller motsvarande lösningar för utbildningsinsatser inom offentlig sektor ¹⁰.

6 Informationsinsamling

6.1 Enkätundersökning för myndigheter

En enkätundersökning har publicerats på avropa.se för att kartlägga hur myndigheterna upplever nuvarande ramavtal och vilka framtida behov de har inom it-utbildning. De svar som projektgruppen delgivit genom enkäterna och personliga möten sammanfattas här. Enkäten var tillgänglig mellan 17 mars 2014 och 30 april 2014.

Då det förelåg en relativt låg svarsfrekvens på den öppna enkäten innebar detta att inga generella slutsatser kunde dras gällande behoven hos offentlig sektor. Trots detta underlag bedömer projektgruppen att detta vägs upp av sammansättningen av representanter från myndigheter i referensgruppen.

Bland de referenspersoner som projektgruppen träffat återfinns representanter från landsting och statliga myndigheter. Ett tänkbart skäl till avsaknad av deltagande från kommuner kan bero på att dessa upphandlat it-utbildningar på annat sätt, därav det låga intresset från deras sida. Sammantaget medför detta att en bra bild av offentlig sektors behov ändå kan erhållas inom ramen för förstudien.

Myndigheterna som projektgruppen varit i kontakt med anser att ramavtalet fungerat bra. Leverantörerna erbjuder ett brett utbud av it-utbildningar med god kvalitet. Möjligheten att avropa en it-utbildningspartner är mycket uppskattat då detta bidrar till smidigare leveranser och administrationsbesparingar för både myndigheten och leverantören.

Vissa myndigheter efterfrågar ökade möjligheter att avropa ytterligare tjänster såsom enklare konsultuppdrag och utbildningar från ramavtalet.

---

¹⁰ Pressmeddelande Karolinska institutet 2013-05-22
<http://ki.se/nyheter/ki-forst-i-sverige-med-massive-open-online-courses-mooc>

Vidare önskar även myndigheter att tjänster såsom support efter genomförd utbildning kvarstår i kommande ramavtal.

Samarbetet med ramavtalsleverantörerna upplevs i stort sett fungerat väl. Det har förekommit fall där myndigheten inte varit nöjd med leveransen från underleverantör, men detta gick ofta att härleda till att myndigheten skrivit en opreciserad framställning av krav vid avropet. En annan konsekvens av när myndigheterna ställer otydliga krav är att det uppstår svårigheter för ramavtalsleverantör att erbjuda den för uppdraget bäst lämpade kompetensen, detta eftersom krav på läraren inte går att fastställa vilket i sin tur medför att leverantören i vissa fall tvingas engagera en dyrare lärare än vad som egentligen vore nödvändigt. Slutligen blir detta kostnadsdrivande eftersom leverantören får svårt att avgöra rätt nivå för uppdraget.

Samtliga myndigheter som projektgruppen talat med hävdar emellertid att det är svårt att vid avropet kravställa på kompetens hos läraren. Ett tillvägagångssätt som i slutändan medför att myndigheten mestadels fokuserar på att kravställa på pris. En annan generell uppfattning är att myndigheten måste kunna ställa krav som på ett säkert och objektivt sätt går att applicera när man ska utvärdera lärare. Intentionen hos de flesta myndigheterna projektgruppen varit i kontakt med är dock att om det vore enklare, skulle de kravställa mer på kvalitet.

Avropsförfrågningarna tenderar att bli små och spridda mestadels p.g.a. av att myndigheterna oftast inte har någon strukturerad samordning som hanterar avrop eller kompetenskartläggning i större omfattning. Vissa myndigheter har dock avropat tjänsten kompetenskartläggning vilket resulterar i en bättre översyn och kontroll vid avrop. Trenden är dock att fler myndigheter försöker sammanställa utbildningsbehoven i god tid och sedan göra större avrop.

Vissa myndigheter har implementerat en s.k. kompetensportal så att de anställda kan lämna uppgift om vilka kompetenshöjande behov som existerar inom organisationen, uppdatera sin personliga CV, skapa interna nätverk och slutligen medverka vid upprättandet av en kompetensförteckning för att möjliggöra en övergripande kartläggning av den befintliga interna kompetensen.

Flergångskort d.v.s. möjlighet för myndigheterna att i förtid definiera antal och vilka utbildningar man avser avropa, har avropats av vissa myndigheter och underlättar administrationen kring it-utbildningar. Flergångskort uppfattas som en flexibel lösning och konceptet skulle avropas av fler myndigheter om det förekom en betalningsmodell som innebar att hela kursavgiften inte skulle behöva erläggas i förskott.

Myndigheterna ser ett allt större behov av skräddarsydda kurser där kursdeltagarna ges möjlighet till självstudier.

Nätbaserade utbildningar anses vara ett fullgott alternativ till de traditionella klassrumsutbildningarna. Dessa utbildningar överensstämmer med olika krav från myndigheterna bl.a. kravet på att minska påverkan på miljön vid resor, den anställdes frånvaro från arbetsplatsen och minska kostnader per utbildningstillfälle.

Ett förslag att dela in de kundanpassade kurserna i olika grupperingar har lyfts fram av en myndighet. Ett pris kopplat till en specifik utbildning och antalet deltagare skulle tydliggöra vikten av att samordna avrop. Myndigheten skulle då kunna skicka fler deltagare på samma kurs och samtidigt erhålla ett bättre pris. Detta skulle även minska problematiken med de resurskrävande mindre avropsförfrågningarna som är det vanligaste sättet att avropa utbildningar idag.

Majoriteten av de myndigheter projektgruppen varit i kontakt med menar att tillgång till öppna utbildningar är att föredra då denna utbildningsform medför ökad flexibilitet för både myndigheter och leverantörer.

Vissa myndigheter önskar även att leverantörerna särredovisar materialkostnader, lunch, fika etc.

Myndigheterna som utgått från mallen för kontrakt hävdar att denna fungerat bra som vägledning och ser gärna att denna möjlighet till stöd kvarstår även i kommande ramavtal.

6.2 **Enkätundersökning för leverantörer**

För att kartlägga hur leverantörerna upplever nuvarande ramavtal och kommande trender på området it-utbildning publicerade projektgruppen mellan perioden 17 mars 2014 till 30 april 2014 en leverantörsenkät på www.avropa.se, samt genomförde ett antal leverantörsmöten. Enkäten besvarades av sju leverantörer. De för projektet mest relevanta synpunkterna redovisas här:

De leverantörer som projektgruppen varit i kontakt med ser mycket positivt på utvecklingen inom branschen beträffande utbildningsområden och tjänster. Leverantörerna ser att ansvaret för it-frågor alltmer glider över till verksamheten från tidigare it-avdelningen. It anses numera vara en naturlig del i verksamhetsutvecklingen och i affärsrelaterade frågor. It-avdelningen får alltmer agera beställare och stödja verksamheten när de behöver kravställa på it-utbildningar, detta är en form av kompetensväxling som projektgruppen noterat även i förra upphandlingen.

En leverantör uppger att de mottagit en stor andel förfrågningar från myndigheter på deras nischade kursutbud men att de inte kan leverera utbildningar eftersom de saknar ramavtal. Leverantörer som är specialiserade inom ett nischat område och som inte är underleverantör på nuvarande ramavtal upplever att de inte kunde svara på upphandlingen då upphandlingen vände sig till leverantörer eller konsortier med ett bredare utbud av utbildningar.

Ökad efterfrågan på s.k. blended learning dvs en kombination av olika pedagogiska miljöer anses generellt vara en trend. En annan uppfattning är att utbildningarna utgörs av en kombination av fysiska möten och ökad digitalisering.

Det omvända (även kallat det flippade klassrummet) klassrummet anses också vara en stark trend. Det omvända klassrummet innebär kortfattat att man lägger fokus på webbaserade genomgångar och digitala lösningar i kombination med att laborativt arbete bedrivs i traditionella klassrum.

När det gäller utveckling av affärsmodeller och samarbetspartners svarar en leverantör att de tror att investeringarna i it-utbildningar kommer minska trots att behoven hos myndigheterna förväntas öka.

6.3 Riktade enkäter kopplade till personliga möten med ramavtalsleverantörer

Under våren 2014 träffade projektgruppen samtliga ramavtalsleverantörer. Inför varje möte skickades en för ramavtalsleverantörerna särskilt anpassad enkät ut som sedan utgjorde agenda för mötet. Nedan följer de mest relevanta enkätfrågorna i fetstil och en sammanfattning av svaren efter varje fråga.

Har ni några synpunkter på den föregående upphandlingen?

En leverantör anförde att upphandlingen innehöll för många dokument och att den då uppfattades som lite "stökig". En annan leverantör lyfte istället fram en diametralt skild uppfattning d.v.s. att upphandlingen var enkel att besvara och hade ett bra innehåll.

Flertalet leverantörer ansåg att kravet på att en underleverantör endast kan finnas registrerad på ett anbud, inte är anpassat efter vad som är norm i branschen, detta i synnerhet med tanke på att de flesta lärare driver egna konsultföretag. Enligt leverantörerna måste det finnas möjlighet för ökad flexibilitet då lärarna kan behöva genomföra utbildningar hos fler än en leverantör. Generellt ansågs kravet på ett signerat avtal med samtliga enskilda lärare som mycket resurskrävande.

Utbildningsområdet kring it är stort och kräver mycket specialistkompetens. Kravet i upphandlingen att en leverantör skulle kunna leverera it-utbildningar inom samtliga fyra områden Kontor och administration, Ledning och styrning, Infrastruktur och teknik samt Systemutveckling, upplevdes som utmanande. Det ansågs dock bra att Statens inköpscentral skrev ramavtal med ett större antal leverantörer.

Avropsformen förnyad konkurrensutsättning upplevs av samtliga ramavtalsleverantörer som belastande i synnerhet då merparten av avropsförfrågningarna gäller mycket små avropsförfrågningar.

Hur uppfattar ni att det fungerar att använda detta ramavtal? Vad har varit bra och vad har varit mindre bra?

Avrop av enstaka utbildningstillfällen och företagsanpassade utbildningar upplevs av majoriteten av ramavtalsleverantörer som mycket administrativt betungande. Det är enligt samtliga ramavtalsleverantörer svårt att uppnå god marginal på dessa affärer då transaktionskostnaderna äts upp av de låga intäkterna.

Upplägget med takpriser per utbildningsdag samt möjlighet att avropa flergångskort anses välgrundat.

Det som varit mindre bra är att vissa avropsförfrågningar inte varit preciserade eftersom myndigheterna haft svårt att definiera sina behov, vilket för ramavtalsleverantören medfört att förfrågningarna varit svåra att besvara och slutligen prissätta.

Myndigheterna uttrycker enligt en leverantör att tillvägagångssättet med förnyad konkurrensutsättning upplevs som frustrerande då detta tar för mycket administrativ tid i anspråk.

Vissa leverantörer lyfte fram att det vid avropen varit alldeles för stort fokus på pris och för lite krav på kvalitet.

Hur tror ni att ni och er bransch kommer att utvecklas vad gäller utbildningsområden och tjänster?

En generell uppfattning är att läraryggt undervisning även fortsättningsvis kommer vara det som avropas mest, samtidigt som leverantörerna ser ett växande behov av att kunna komplettera med andra utbildnings- och leveransformer.

Andra betalningsmodeller kommer att uppstå i takt med att leveransmodellerna skiljer sig från de traditionella klassrumslösningarna. Vissa leverantörer uppger att kortare och mer specialiserade kurser kommer efterfrågas.

Leverantörerna lyfter även fram att fokus på grundläggande kompetenshöjande kurser minskat, att integrering mellan program olika molnlösningar och behovet av målgruppsanpassningar ökat. Myndigheterna efterfrågar mer utbildningar där smartare och effektivare hantering av användandet är prioriterat. En annan iakttagelse från vissa leverantörer är att allt fler myndigheter ställer krav som involverar konsultbolag med vissa utbildningar i portföljen.

Krav på certifiering blir allt viktigare, något som även spås spegla framtida utbud.

Hur tror ni att ni och er bransch kommer att utvecklas vad gäller affärsmodell och samarbetspartners?

Flera leverantörer anför att de flesta leverantörer är bra på att leverera specialiserade utbildningar. Ett fåtal leverantörer har kapacitet att kunna leverera samtliga utbildningar enligt gällande ramavtal, något som troligen kommer medföra att fler nischade leverantörer kommer bli involverade i partnerförhållanden.

Etablering av ett bra nätverk anses viktigt då tillgången på vissa lärare är kraftigt begränsat. En större andel kurser kommer att levereras av samarbetspartners vilket i slutändan kommer innebära färre leverantörer och andra konstellationer.

Vad upplever ni mest betydelsefullt för kunderna: pris, kursutbud, kompetens, god service? Vad satsar ni på att utveckla?

En generell uppfattning hos leverantörerna är att myndigheterna värdesätter sin tid mer än tidigare. Längre utbildningar säljs mindre och myndigheterna föredrar kortare kurser på 1-3 dagar. Kompetenskartläggning innan kursstart blir viktigare för att uppnå en god kvalitet. Att mäta effekterna av kompetenshöjande åtgärder blir också viktigare.

Priset är annars det som varit mest avgörande vid utvärdering av avropsförfrågningarna. Utvärdering på andra grunder är inte lika vanligt.

Vilken avropsform av samtliga villkor fastställda (rangordning) eller förnyad konkurrensutsättning, föredrar ni vid avrop inom it-utbildning?

Hos leverantörerna råder det delade uppfattningar om huruvida ett ramavtal med möjligheter att avropa via en fastställd avropsordning s.k. rangordning är det bästa alternativet vid avrop från denna typ av ramavtal. Samtliga ramavtalsleverantörer upplever dock att trots att det är oproportionerligt tidskrävande med avropsformen förnyad konkurrensutsättning föredrar samtliga denna avropsform framför avropsformen fastställda villkor i form av ett rangordnat ramavtal

Förslag på kombinationer har dock lyfts fram bl.a. att myndigheterna vid avrop ges möjlighet till ett rangordnat förfarande och att de sedan själva får välja mellan ett antal leverantörer som är utvalda och har samma rang beträffande pris och tjänsteutbud.

En annan hybrid som lyfts fram är att myndigheter vid avrop av en eller flera enskilda kurser, upp till en viss prisnivå, ska få avropa fritt från samtliga ramavtalsleverantörer, utan att hänsyn behöver tas till ett rangordnat förfarande. Vid större avtal med myndigheter är dock den generella uppfattningen att man bör fortsätta använda förnyad konkurrensutsättning.

Andra metoder än förnyad konkurrensutsättning uppfattas av vissa ramavtalsleverantörer som inverkan på den sunda konkurrenssituationen som förekommer på marknaden idag. Problematiken med att försöka applicera metoden med att fastställa samtliga villkor vid avrop kring just utbildningstjänster framfördes också.

Projektgruppen har utifrån återkoppling från leverantörer och myndigheter analyserat frågan om ramavtal med fastställda villkor på ramavtalsområdet skulle kunna vara användbart men kommit till slutsatsen att vidare utredning måste hänföras till upphandlingen som kommer omhänderta och vidareutveckla resonemanget.

Övriga synpunkter eller kommentarer?

Inom ett utbildningsområde kan utbudet kontra priset skilja sig stort. Ytterligare differentiering på pris inom ett specifikt område skulle uppskattas och samtidigt tydliggöra skillnaderna inom utbildningsområdet.

Vissa myndigheter efterfrågar ökade möjligheter att avropa ytterligare tjänster såsom enklare konsultuppdrag och utbildningar från ramavtalet.

I övrigt uppfattas nuvarande avtalskonstruktion av samtliga intressenter som tydlig, välfungerande och kundanpassad.

7 Värde och nytta med ramavtalet

I förordning om statlig inköpssamordning 2 § står angivet ”för varor och tjänster som myndigheterna upphandlar ofta, i stor omfattning eller som uppgår till stora värden skall det finnas ramavtal eller andra gemensamma avtal som effektiviserar upphandlingarna.”

Den redovisade omsättningen på ramavtalsområdet inom it-utbildning ligger på drygt 36,5 Mkr per år. Den slutliga estimerade omsättningen kommer att ligga på drygt 140Mkr när ramavtalet löper ut den 30 juni 2015.

Det är utifrån denna faktor i kombination med återkoppling från intressenter som i någon form deltagit i förstudiearbetet därför projektgruppens bedömning att ramavtalet är uppskattat och väl förankrat hos både myndigheter och leverantörer.

8 Underleverantörer

Konstruktionen med allmänna villkor och regleringen av underleverantörer måste ses över då kravet på registrering av underleverantörer inte följer vedertagen standard i branschen. Kommande upphandling bör även omhänderta frågan om alternativ hantering av underleverantörer och hur detta ska avgränsas mot Statens inköpscentral normala tillvägagångsätt vid hantering av underleverantörer. Den normala hanteringen av underleverantörer är annars att samtliga företag med annat organisationsnummer än anbudsgivaren kan åberopas som annan teknisk kapacitet.

Det organisatoriska förhållandet mellan moder- och dotterbolag kan även utgöra underlag för vidare hantering i kommande upphandling.

I kommande ramavtal måste skillnaderna mellan specialist/partnerkurserna och de schemalagda utbildningarna tydliggöras.

I nuvarande ramavtal är frågan huruvida var undervisning kan förläggas uppbyggt på två sätt, dels att utbildning sker hos ramavtalsleverantören dels att utbildning förläggs hos myndigheten. Ett tredje alternativ önskas av myndigheterna d.v.s. att utbildning även kan förläggas hos en s.k. tredjepartsleverantör.

9 Avgränsningar

9.1 Avgränsningar mot andra ramavtal

Projektgruppen har kartlagt andra aktuella ramavtal i syfte att omhänderta eventuella gränsdragningsfrågor.

- Avgränsning har gjorts mot ramavtalet IT-Konsulttjänster Resurskonsulter 2013. Enligt uppgift från ramavtalsleverantörer efterfrågas tjänster som avser avrop av vissa konsulttjänster frekvent av myndigheterna t.ex. anpassningar av applikationer, skapa företagsanpassade organisationsmallar som i dagsläget kan avropas på ramavtalet för it-konsulttjänster, etc. Leverantörerna inom området it-utbildning anser att de har tillgång till den efterfrågande kompetensen i sina organisationer och tycker att de ska kunna få erbjuda denna typ av konsulttjänster inom ramen för ramavtalet för it-utbildning.
En utökning av antalet konsulttjänster inom it-utbildning skulle samtidigt kunna innebära en överlappning mot konsulttjänster i ramavtalet för IT-Konsulttjänster Resurskonsulter 2013 .
Då kommuner och landsting i dagsläget inte har möjlighet att avropa från ramavtalet IT-Konsulttjänster Resurskonsulter 2013 skulle denna utökning emellertid innebära en ökad möjlighet för dessa organisationer att avropa denna typ av konsulttjänster.
- Avgränsning har gjorts mot förstudien Programvaror och tjänster 2013 samt kommande ramavtal för programvaror och tjänster. Avgränsningen avser avrop på kundunika tjänsteleveranser i syfte att tillsammans med myndighet skapa innehållet i ett kursmaterial för t.ex. e-utbildningar eller andra närliggande lösningar. Efterfrågan av kundunika tjänsteleveranser har ökat inom programvaruområdet, något som även projektgruppen spår kommer att medföra en konsekvens för utbildningsområdet.
- Avgränsning mot ramavtalet E-förvaltningsstödjande tjänster 2010 i syfte att klargöra skillnaderna och likheterna mellan begreppen lärplattformar och e-learning samt angränsade tjänster.

10 Analys

Projektgruppens analys ger att indelningen av kommande upphandling i princip ska följa föregående upphandling och således innehålla följande fyra områden:

- Kontor och administration
- Systemutveckling
- Ledning och styrning
- Grundläggande it (tidigare utbildningsområdet Infrastruktur och teknik)

Kommande upphandling måste omhänderta hantering av underleverantörer så att dessa kan verka friare inom ramavtalsområdet oavsett samarbetspartner, detta då rådande hantering av underleverantör inte medger den flexibilitet som krävs enligt vad som betecknas som normen för branschen.

Efterfrågan på kundunika tjänsteleveranser har ökat inom programvaruområdet något som även kan komma att medföra en konsekvens för utbildningsområdet.

11 Övervägande och rekommendationer

Projektgruppen rekommenderar att Statens inköpscentral genomför en upphandling inom it-utbildning. Projektgruppen har kommit fram till att ingen ny indelning behöver göras då den befintliga områdesindelningen täcker myndigheternas behov.

Projektgruppen är av den uppfattningen att även kommande ramavtal bör liksom tidigare fortsättningsvis gälla ett brett utbud av it-utbildningar riktade till enskilda anställda vid myndigheten.

Kommande upphandling måste även omhänderta hantering av underleverantörer så att dessa kan verka friare inom ramavtalet oavsett samarbetspartner. Ett förbehåll till förändring av hantering av underleverantörer i den kommande upphandlingen, är dels rådande rättsläge men även hur frågan kommer hanteras efter vidare intern utredning vid Statens inköpscentral. Ändringar i denna hantering bör genomföras med hänsyn till den rådande goda konkurrenssituationen som finns på marknaden.

Enligt projektgruppen har avrop av flergångskort inte varit så omfattande som tidigare beräknats, detta trots att vissa myndigheter uppskattar denna möjlighet till avrop. Projektgruppen anser därför att möjligheten att göra avrop av flergångskort bör kvarstå

även i framtida upphandlingar. Dessa kort bör dock specificeras bättre i kommande upphandling. En möjlig lösning för att fler myndigheter ska avropa flergångskort i kommande ramavtal kan vara att förändra betalningsmodellen så att denna modell antas av fler myndigheter. En annan tänkbar lösning kan vara en paketering av ett visst utbildningsområde kontra att korten är giltiga under en begränsad tid.

I kommande upphandling behöver även vad som avses med tjänsten ”användarstöd till utbildningsdeltagare efter genomförd utbildning” tydliggöras.

Projektgruppen menar även att Statens inköpscentral bör beakta vikten av att vid större avrop möjliggöra avrop av system som kartlägger kompetens. Detta förfarande skulle underlätta kompetenskartläggning samt öka överblicken av aktuella utbildningar som avropas från myndigheterna. I slutskedet skulle användandet av system som bättre kartlägger den interna kompetensen leda till att myndigheten uppnår ökad effektivitet i och med att myndigheten kan uppskatta och definiera sina behov av utbildningar och således minska de administrativa insatserna vid avrop.

Projektgruppen föreslår vidare möjligheten för myndigheterna att göra samlade avgränsade avrop under ett definierat värde och område, för vissa specifika kurser. Avropet bör vara monetärt avgränsat.

Ett annat alternativ för att underlätta för mindre och nystartade leverantörer är att utforma kommande upphandling så att det förekommer regionala indelningar och delområden.

12 Referenser

De branschorganisationer som projektgruppen har träffat:

- SAUF
- Dataföreningen

De leverantörer som projektgruppen har träffat:

- Addskills AB
- Cornerstone Sweden AB
- Informator Utbildning Svenska AB
- Learning Tree International AB
- IT-utbildning Stockholm AB
- NFI Competence AB
- Konsultbolag 1
- Atea Sverige AB
- Xpeedio Support Solutions AB
- Firebrand Training Nordic A/S
- DF Kompetens AB
- Olingo Consulting AB

De statliga myndigheter som projektgruppen har träffat:

- Försäkringskassan
- Kammarkollegiet
- Karolinska Institutet
- Region Skåne
- Rikspolisstyrelsen
- Skatteverket

Referenslitteratur och andra källor som nämns i förstudien:

- Befintligt ramavtal för området IT-utbildning 2010 www.avropa.se
- Miljöstyrningsrådets webbplats www.msr.se
- ESV webbplats www.esv.se/e-handel
- SFTI webbplats www.sfti.se
- Konkurrensverkets webbplats http://www.kkv.se/t/SectionStartPage____9618.aspx
- Regeringens webbplats <http://www.regeringen.se/sb/d/14440>
- Vinnovas webbplats <http://www.vinnova.se/sv/Var-verksamhet/Innovationsformaga-hos-specifikamalgrupper/Innovationskraft-i-offentlig-verksamhet/>

- Den nationella innovationsstrategin. Informationsmaterial
<http://www.regeringen.se/sb/d/15700/a/201184>
- Personuppgiftslagen (1998:204)
- Offentlighets- och sekretesslag (2009:400)
- Försvarsmaktens föreskrifter (2003:7) om säkerhetsskydd
- Lagen (2007:1091) om offentlig upphandling
- Lagen (2011:1029) om upphandling på försvars- och säkerhetsområdet (LUFS)
- Förordning (1998:796) om statlig inköpssamordning
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Forordning-1998796-om-arbet_sfs-1998-796/?bet=1998:796
- Rapport, Buying social: A guide to taking account of social considerations in public procurement
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=327>
- Artikel i HSV nyheter och debatt Nr 6 2012,. Ebba Ossiannilsson, Öppen utbildningskultur slår igenom - hur gör Sverige
- Debattartikel i Svenska Dagbladet 19 maj 2013. Universiteten som försvann
- Artikel i Ny teknik 20 mars 2013. Moocar är trenden,
http://www.nyteknik.se/special/smarta_utbildningar/article3660756.ece
- Pressmeddelande Karolinska institutet 2013-05-22,
<http://ki.se/nyheter/ki-forst-i-sverige-med-massive-open-online-courses-mooc>